

# **İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İTTİHAT VE TERÂKKİ VE BASIN**

**MEVHİBE SAVAŞ**

**Ankara - 1998**

## İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE

### İTTİHAT VE TERAKKİ FIRKASI VE BASIN

İkinci Meşrutiyet dönemiyle özdeşleşmiş olan İttihat ve Terakkî Cemiyeti aynı zamanda bu dönemin kurucusu olduğu için tarihi 1908'den önce başlar.<sup>1</sup> Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti ilk olarak "İttihad-ı Osmanî" (Osmanlı anlamına) İstanbul'da Demirkapı'da (Sirkeci) Askerî Tıbbiye (Tıbbiye-i Şahane) mektebinde kurulmuştur. (21 Mayıs 1305-3 Haziran 1889) Aynı yıl Paris'teki Jön Türklerin lideri Ahmet Rıza Beyle ilişki kurulmuş ve cemiyet "Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti" adını almıştır. <sup>2</sup> Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'deki kurucuların tümü de Osmanlının çöküşünü ve istibdadını durdurmak isteyen gençlerdir.<sup>3</sup> Ne var ki daha ilk aşamada bölünmüşlerdir. <sup>4</sup>

### RUMELİDE YENİDEN DOĞUŞ

1906 Eylül'ünde Selanik'te çoğunluğu 3. Ordu subayları olan on kişi "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"ni kurmuşlardır. Cemiyet silahlı kuvvetler çerçevesinde hızla yayılmış, asker ve sivil üyeleri artmış, gizli, ihtilâlcî bir güç olmuştur.<sup>5</sup> Diğer taraftan Avrupa'ya kaçarak Abdulhamid idaresine karşı cephe alıp çıkardıkları gazetelerle onun idaresine ve bizzat kendisine karşı hücumla geçmişlerdi; <sup>6</sup> aralarında birde cemiyet kurmuşlardı. "Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti" ismiyle kurulmuş olan<sup>7</sup> bu cemiyet azasından Doktor Nazım Bey gizlice Selanik' e geldi Her iki cemiyet bir ıslım altında birleşerek çalışmaya karar verdiler <sup>8</sup> ve bunun neticesi olarak <sup>9</sup> 21 Nisan 1906 tarihinde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti adını aldı. <sup>10</sup>

İttihat ve Terakkî Cemiyeti, asıl faaliyetini ecnebi müdahalesi neticesinde ıslahat yapılmakta olan ve geniş selâhiyetle müfettiş

---

<sup>1</sup> Tarık Zafer TUNAYA; Türkiye'de Siyasal Partiler. C. 1. İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918) (İstanbul 1984), s. 19.

<sup>2</sup> TUNAYA; a. g. e. s. 20

<sup>3</sup> Mustafa MÜFTÜOĞLU; İttihat ve Terakkî'nin İç Yüzü Bir Fedâinin Romanı (İstanbul 1989). s. 9

<sup>4</sup> TUNAYA; a. g. e. s. 21

<sup>5</sup> TUNAYA; a. g. e.. s. 22

<sup>6</sup> Rifat UÇAROL; Siyasi Tarih, (İstanbul 1985), s. 331

<sup>7</sup> Ferudun EMECEN. Kemal BEYDİLİ. Mehmet İPŞİRLİ. Mehmet Akif AYDIN. İlber ORTAYLI. Abdulkadir ÖZCAN. Bahaeddin YEDİYILDIZ. Mübahat KÜTÜKOĞLU; Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi (İstanbul. 1996) s. 109

<sup>8</sup> Mete TUNCAY. Cemil KOÇAK. Hikmet ÖZDEMİR. Korkut BORATAV. Selahattin HİLAV.

Murat KATOĞLU; Avla ÖDEKAN: Türkiye Tarihi -4-Cagdas Türkiye 1908-1980. (İstanbul 1995). s. 28

<sup>9</sup> Stanford J. SHAW-Ezel Kural SHAW; Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (İstanbul 1983) C. 2. s. 322

<sup>10</sup> İ. Hakkı UZUNÇARŞILI; "1908 Yılında 2. Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar Belleten. C. XX, S 77-80. (Ankara 1956). s. 103-174.

umumilikle idare edilen vilâyât-ı selase yani Selânik. Manastır ve Kosova vilayetlerinde gösteriyordu.<sup>11</sup> Bu cemiyet tarafından zaman zaman gizlice Manastırda çıkarılan Neyyır-i Hakikat gazetesi bilhassa üç vilayet halkını Abdulhamit idaresi aleyhine tahrik etmekte idi.<sup>12</sup>

Dış baskılar sonucu elde kalan son Avrupa topraklarının da ıslahat yapılmadığı bahanesiyle yitirileceğini kavrayan genç subaylar<sup>13</sup> Jeunes Turcs (Jön Türkler)'in<sup>14</sup> yurt-ıçi örgütlerine egemen olmuşlar varla kendileri aynı çizgide örgütlenmeyen girişmişlerdir.<sup>15</sup> İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin bu faaliyetleri, özellikle büyük bir siyasî bunalım merkezi haline gelmiş olan Balkanlar'da ve bilhassa Makedonya'da etkili olması önemliydi Çünkü; Balkanlarda Rusya, Avusturya, İtalya başta olmak üzere, Avrupa devletlerinin nüfuz kazanma mücadelesi ile Balkan devletlerinin ihtiras ve girişimleri, bu bölgeyi gittikçe daha huzursuz bir hale getiriyordu.<sup>16</sup> Selanik Merkez Kumandanı olan Padişah yaverlerinden Yarbay Nazım Bey'in cemiyet fedâilerinden biri tarafından vurulması cemiyet hakkında araştırmalar yapılmasının başlamasına sebep olmuştur.<sup>17</sup>

### **KOLAĞASI NİYAZİ BEY'İN DAĞA ÇIKMASI**

Niyazi Bey Manastır'ın Resne kasabasında doğmuştur. Harbiye mektebinden mezundur.<sup>18</sup> İttihat ve Terakkînin 1906'da Selânik'te ikinci defa kurulmasından sonra bir fedâi teşkilâtı ve *pek çok fedâiye* sahip olan İttihatçılardan Resneli Niyazi Bey sonraları "Hürriyet Kahramanı" diye şöhret bulan Kolağası Niyazi, Enver Beyin (Paşanın) dağa çıkmasından hemen üç gün sonra bir Cuma günü, Manastır halkı Cuma namazı hazırlığı içinde iken, gidip mensup olduğu alayın deposunu basarak, maiyetindeki yüz atmış askerden her biri için, bu depodan ikişer tüfekte lüzumlu malzemeyi almış, bilâhare alayın kasasındaki beş yüz elli lirayı da bıraktığı bir makbuzla cebine yerleştirip dağ yolunu tutmuştu. Resneli Niyazi'yi Ohrili Eyüp Sabri ile Selahattin ve Hasan Tosun adlı Erkân-ı Harp subayları da takip etmiş, böylece İttihat ve Terakkî fedâileri faaliyetlerini açığa vuru vermişlerdi.<sup>19</sup>

Olayı soruşturmakla görevlendirilen Şemsi Paşanın Mülâzım Atıf Efendi tarafından vurulması üzerine Niyazi Bey isyanını bastırmakla görevlendirilen Tatar Osman Paşa Manastıra geldi. Cemiyetin fedâileri Tatar Osman Paşayı da dağa *kaldırdılar*.<sup>20</sup>

<sup>11</sup> UZUNÇARŞILI; a. g. m.. s. 106

<sup>12</sup> UZUNÇARŞILI; a. g. m.. s. 106

<sup>13</sup> TUNCA; a. g. e.. s. 29

<sup>14</sup> Erik jan ZURCHER, MODERNLEŞEN Türkiye'nin Tarihi, (İstanbul. 1996)S. 131

<sup>15</sup> TUNCA; a. g. e.. s. 29

<sup>16</sup> UÇAROL; a. g. e.. s. 332

<sup>17</sup> UZUNÇARŞILI; a. g. m.. s. 107

<sup>18</sup> UZUNÇARŞILI; a. g. m.. s. 108,

<sup>19</sup> MÜFTÜOĞLU; a. g. e., s. 22

<sup>20</sup> UZUNÇARŞILI; a. g. m.. s. 116

## REVAL BULUŞMASI VE PATLAYIŞ

9 Haziran 1908 sabahı Finlandiya Körfezinde <sup>21</sup> Baltık kıyısında ki Reval <sup>22</sup> bu günkü Tallin" (Estonya)'da İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı Nikola bir araya geldiler İngiltere ve Rusya, Almanya'ya karşı duydukları ortak korkudan dolayı gittikçe birbirlerine daha da yakınlaşmaktaydı ve bu nedenle her iki ülkenin devlet adamları aralarındaki sorunların bazılarını çözmeye çalışıyorlardı.<sup>23</sup> Bu sorunlar içinde Makedonya ve Boğazlar meselesi de ele alınmıştır. Görüşmeler hakkında net bir açıklama yapılmaması "Osmanlı devletinin parçalanacağı düşüncesini güçlendirdi."<sup>24</sup> Bu da İttihat ve Terakkî Cemiyetini endişeye düşürdü. Bunun üzerine meydana gelebilecek müdahaleleri önlemek ve devleti içine düştüğü güç durumdan kurtarmak için, İttihat ve Terakkî Cemiyeti, vakit geçirmeden meşrutiyeti ilân etmek üzere harekete geçti. <sup>25</sup> Çünkü; Reval'de alman karara göre, Makedonya'da "Padişah sadece görünüşte hükümdar konumunda kalacaktı"<sup>26</sup> Reval buluşması bombanın patlamasına sebep oldu. Subaylar derhal harekete geçtiler. Ve görüşmeden bir ay sonra İkinci Meşrutiyeti-i -hürriyeti-ilân ettiler. (10 Temmuz 1324 - 23 Temmuz 1908) <sup>27</sup>

## İKİNCİ MEŞRUTİYET

Meşrutiyetin ilânını isteyenler; "Mithat Paşa tarafından vaktiyle ilân edilmiş olan anayasanın tekrar yürürlüğe konmasından başka birşey istemiyorlardı: '<sup>28</sup> 23 Temmuz 1908 Perşembe günü "Kanun-u Esasi'de suret-i teşkili beyan olunan Meclis-ı Mebusanın içtimaa davet olunması" hakkındaki bir "Tebliğ-ı Resmî" yayınlanmış ve bu olay tarihimize "İkinci Meşrutiyetin ilânı" şeklinde geçmiştir. <sup>29</sup>Meşrutiyetin ilânı ile "2. Abdulhamid çağı sona ermiş ve Genç Türkler çağı başlamıştı. <sup>30</sup>

Cemiyet artık su yüzüne çıkmış ve imparatorluğun en önemli siyasal gücü ve merkezi durumuna gelmişti. Selanik'ten "Pây-i taht" a gelen İttihat ve Terakkî (Merkez-i Umumî) üyeleri Yıldız'ı gölgede bırakarak fiili bir iktidar ve başvuru "makamı" olmuşlardır. "<sup>31</sup>

---

<sup>21</sup> TUNAYA; a. g. e., s. 23

<sup>22</sup> ZÜRCHER; a. g. e.. s. 135

<sup>23</sup> ZÜRCHER; a. g. e.. s. 135

<sup>24</sup> UÇAROL; a. g. e.. s. 332

<sup>25</sup> Ahmed Bedevi KURAN; İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler. (İstanbul. 1945). s. 249

<sup>26</sup> ZÜRCHER: - a. g. e, s 135

<sup>27</sup> TUNAYA; a. g. e.. s. 23

<sup>28</sup> N. İORGA; Osmanlı Tarihi. C. V. 1774-1712 Çeviren B. Sıtkı BÜYÜKBAYKAL; (Ankara 1948). s. 632.

<sup>29</sup> MÜFTÜOĞLU; a. g. e.. s. 25

<sup>30</sup> SHAW; a. g. e.. s. 324

<sup>31</sup> TUNAYA; a. g. c. s 24

## İLK GÜNLERDE DURUM

Meşrutiyetin ilânı üzerine bütün memlekette sevinç gösterileri olmuş ve imparatorluğun muhtelif ulusları arasında genel barış alâmetleri görülmüştür. Bunlar arasında hocalarla, Rum Ermeni, Bulgar papazları arasında öpüşmeler olmuş ve Makedonya'daki çeteler hemen toptan şehirlere gelip artık faaliyetlerini durdurmaya karar verdiklerini bildirmişlerdir.<sup>32</sup> Meşrutiyet devamının getirdiği düşünce, ifade ve toplantı özgürlüğünün etkisi sadece sevinçli ya da öfkeli siyasal gösterilerle kalmamış ayrıca işçiler arasında yaygın çalkantılara sebep olmuştur. İşçiler fiyat artışlarını (devrimden sonraki ilk iki ay içerisinde enflasyon yüzde yirmi olmuştur) telafi etmek için ücret artışı talebinde bulunmuşlar. İstekleri kabul edilmeyince altı ay içinde yüzün üzerinde grev yapmışlardır<sup>33</sup>

## İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE SOSYAL DURUM

Meşrutiyet ilân edildiğinde Osmanlı Devletinin durumu şöyleydi. "Kasaba ve şehirlerde Avrupa mallarını satanlar yani manifaturacı, camcı, hırdavatçı, kırtasiyeci ve diğer bütün esnafılık -başta Ermeniler- olmak üzere Yahudilerin ve Rumların işiydi. Büyük ithalatçılığı da Ermeni, Yahudi ve Rumlar yapıyordu. Sanatkârlarda büyük ölçüde onlardandı, demircilik Ermenilerin, mandıracılık Yahudilerin, eczacılık, Rumların ve Ermenilerin<sup>34</sup> hekimlik ve bilhassa dişçilik ve büyük şehirlerde değirmencilik, kunduracılık, balıkçılık, sarraflık ve bankacılık dahi bu azınlıkların ellerindeydi. Hasılı nerede kolay ve bol para kazanılırsa orasını onlar tutmuştu.<sup>35</sup> Devletin asli unsuru olan Türkler ise biraz tahsil görüp, bir diploma aldıktan sonra devlete kapılanmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı.<sup>36</sup>

Hristiyanlar ve Müslümanlar ayrı ayrı mahallelerde otururlardı. Sosyal hayatın nabzı bu mahallelerin kahvesinde atıyordu. "Çok partili siyasî hayata geçişle kahvelerde yüksek siyasî tansiyondan paylarını alarak birer dedikodu ve münakaşa merkezi haline düşüp eski sıcaklıklarını ve samimî atmosferlerini kaybettiler.<sup>37</sup>

## İHTİLALE TEPKİ

İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile Avrupa'daki çeşitli milliyetçi gurupların ortak bir çabasını içerdiğinden, Padişahın anayasayı yeniden yürürlüğe koymasına karşı iç tepki gerek İstanbul'da gerekse diğer

<sup>32</sup> Yusuf Hikmet BAYUR: Türk İnkılâbı Tarihi. C I. Kısım II (Ankara 1991), s. 65

<sup>33</sup> ZÜRCHER; a. g. c.. s. 140

<sup>34</sup> A. İHSAN: Matbuat Hatıralarım, (istanbul 1931). C. 2. s. 3

<sup>35</sup> Rahmi APAK; Yetmişlik bir Subayın Hatıraları. (Ankara 1957). s. 3.

<sup>36</sup> Ali BİRİNCİ; Hürriyet ve İtilaf Fırkası 11. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkîye Karşı Çıkanlar. (İstanbul 1990) s. 19

<sup>37</sup> BİRİNCİ a. g. e. s. 21

büyük kentlerde imparatorluğun uzun geçmişinde benzen olmayan bir kitle gösterilerine neden oldu. Türkler, Yahudiler, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ermeniler ve Avrupalılar sokaklarda kucaklaşıp sonsuza dek sürecek kardeşlik yeminleri ettiler. "Erkekler ve kadınlar ortak bir heyecan dalgasıyla yürüyorlar, gülüyorlar, ağlıyorlardı... Öyle ki insan kusurları ve çirkinlikleri bir an için tümüyle silinmiş gibiydi... " Ancak bunlar ne konuşmacı da buna "Meşrutiyet öyle bir şey ki bunu bilmeyen eşektir, diye cevap veriyordu. <sup>38</sup>

Meşrutiyetin anarşik bir çoğulculuk içindeki siyasal hayatında kendiliğinden oluşan bu yeni "siyasal kuvvet" (İttihat ve Terakkî) büyük bir prestije sahiptir ve "Kahraman-ı Hürriyet" "Ruh-u Devlet" (Devletin ruhu). "Cemiyet-i Mukaddese" (Kutsal Dernek ) sayılmaktadır. İttihatçı olmak bir vatan borcu, karşı çıkmak ihanet olarak nitelenmektedir. <sup>39</sup>

### **Jön Türklerin İdeolojisi**

Jön Türklerin ideolojisi, burjuva ideolojisi diye nitelendirilebilir. <sup>40</sup> Nitekim Terakkînin iktidar olmasıyla birlikte, Osmanlı Devletinde Türklerin denetimindeki kapitalist gelişmenin gözle görülür bir biçimde ortaya çıkması, İttihat ve Terakkînin Osmanlı ve İslâmî sözlerine rağmen uygulamada düpedüz Türk ulusçuluğu davasını benimsemesi, yukarıda sözü edilen burjuva zihniyetinin ürünleridir. <sup>41</sup> İttihat ve Terakkî nizamnamelerinde tamamen göstermelik ve dolayısıyla anlamsız olarak kadınların da erkekler gibi eşit haklara sahip olması <sup>42</sup> o zamanki Osmanlı Devleti için aşırı ya da fantazi sayılabilir. <sup>43</sup>

### **İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN DENETLEME İKTİDARI**

Rumeli'de yapabildi İstanbul ve Anadolu'da böyle bir şey yapabilecek gücü yoktu. Abdulhamid' in meşrutiyeti ilân etmesi İttihat ve Terakkînin bir zaferidir ama kimin ne kadar tavız vereceği belli değildir. İstanbul birden bire resmi ağızdan bir ilanla Meşrutiyetle karşılaşınca ne yapacağını şaşırmıştır. Basındaki sansür yüzünden Rumeli'deki ayaklanmadan haberi olmayanlar için Meşrutiyet padişahın bir lütfu gibi geldi.<sup>44</sup> 25 Temmuz günlü ikdam, "Padişahım Çok Yaşa" diye kocaman bir başlık koyuyor olmamış gösterileri olmuş gösteriyordu. <sup>45</sup>

İttihat ve Terakkî, Abdulhamid'e Karşı dikkatli ve saygılı olmak gerektiğini çeşitli olaylarla hissetti Abdulhamid'e karşı saygıda kusur etmedi Fakat otuz yıllık istibdadın acısını Abdulhamid dışındaki

<sup>38</sup> SHAW; a. g. e. S. 330

<sup>39</sup> TUNAYA; a. g. e. s. 24.

<sup>40</sup> Sina AKŞİN: Jön Türkler ve İttihat ve Terakkî (İstanbul 1987 ) s. 80

<sup>41</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 80

<sup>42</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 81

<sup>43</sup> M Şükrü HANIOĞLU Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti ve Jön Türkler 1889-1902 (İstanbul- ?). s. 9

<sup>44</sup> AKŞİN; a. g. e. s. 83

<sup>45</sup> AKŞİN; a g e.. s. 84

birilerinden çıkarmak gerekiyordu.<sup>46</sup> Abdulhamid de çaresiz "Hainler beni şimdiye kadar aldatmışlar." sözüyle buna imkân sağladı. <sup>47</sup> Kabak devlet erkânının başına patladı.

24 Temmuzda sansür kendiliğinden sona erdi. Yeni kurulan hükümet meşrutiyete ayak uydurma konusunda zorluklara uğruyordu Siyasî af hemen çıkmadı Hapishanelerdeki âdi mahkumlarda af isteğiyle isyan ettiler Adi mahkumlara meşrutiyet andı içirilerek serbest bırakıldılar.

## **KABİNELER, İTTİHAT VE TERAKKİ VE BASIN**

Sait Paşa Meşrutiyetin ilânından Bir gün evvel Sadrazam olmuştu. <sup>48</sup> Aynı gün İttihat ve Terakkî Selânik merkezinden gelen bir teli İstanbul gazeteleri neşretmiştir. Meşrutiyeti aldık, onu korumak ve ulusu ondan tam istifade ettirmek esas amacımızdır. "Hükümeti hazıra ile hadımı millet ve vatan olan cemiyet arasında vücudu lâzım olan itimat ve emniyetin celp ve Terakkîsine çalışılması, bu bapta emeli mübeccelin teşrii hususu için efradı cemiyetten Erkânıharf Binbaşısı Cemal (Daha sonra Bahriye Nazırı) ve Hakkı (Hünkâr damadı olacak ve Birinci Cihan Harbi başlarında Kafkas Cephesinde ordu komutanı iken tifüsten ölecektir) Beylerle Necip, Talat (Dahiliye Nazırı ve Sadrazam), Rahmi (Ciharı Harbinde İzmir Valisi), Cavit (Maliye ve Nafia Nazırı) ve Hüseyin Beylerden mürekkep bir heyet-i mahsusa Dersaadet'e azimet etmiştir." <sup>49</sup>

Meşrutiyetin ilk günlerinde Hünkâr ile İttihat ve Terakkî arasında bazı olaylar meydana gelir. Bunlardan biri Yıldız dolaylarında bulunan İkinci Tümen'in dağıtılmasıdır. Diğerisi ise Ahmet Rıza Bey ve cemiyete karşı olan Murat Beye Mizan gazetesini çıkarmak için beş yüz lira (altın) vermiş olması, bu yazarın alabildiğine gerici özde bir İslâmcılık propagandası yapmaya koyulması ve İttihat ve Terakkîyi de dinsizlikle suçlandırmasıdır. <sup>50</sup> İhtilalden sonra olan hadiseler ve bilhassa muhalif basının eleştirilerine dayanamayacağı! anlayan Sait Paşa 31 Temmuz'da istifa etti Yerine kurulan hükümet beş gün dayanabildi. Saray ve hükümet diken üstündeydi. <sup>51</sup> İttihatçılar arzuladıkları düzene kavuşmuşlardı ama kendileri o zamanın anlayışıyla "Çoluk çocuk" oldukları için, iktidarı bizzat ele alamadılar. <sup>52</sup> Abdulhamid'in "İngilizci" diye tanınan 'Sait ve Kâmil Paşalarına gün doğmuştu. Bütün bu olanlara rağmen İttihatçılar kendilerini ve meşrutiyeti güven altına almaya çalışıyorlardı. <sup>53</sup> İttihatçılar ilk Meşrutiyet kabinesi sayılan

<sup>46</sup> AKSİN; a. g. e. s. 84

<sup>47</sup> AKSİN; a. g. e. s. 85

<sup>48</sup> BAYUR; a. g. c. s. 69

<sup>49</sup> BAYUR; a. g. c. s. 69

<sup>50</sup> BAYUR; a. g. e. s. 71

<sup>51</sup> BAYUR; a. g. e. s. 71

<sup>52</sup> TUNAYA; a. g. c. s. 26

<sup>53</sup> SHAW; a. g. c. s. 332

Kâmil Paşa kabinesine yalnızca Adliye Nazırı Manyasizade Refik Beyi vererek hükümete ucundan katılmıştır. İttihat ve Terakkî tecrübesizliğinden ötürü kabineleri doğrudan doğruya kurmak yerine kontrol altında bulundurmaya yeğ tutmuştur.<sup>54</sup> İttihat ve Terakkînin hükümete girmesi yanı bir anlamda uygulamanın sorumluluğunu almadan iktidara sahip olma kararı çok güç bir politik durum yaralıyordu İktidar ve otoritenin kimde olduğunu bilen yoktu, iktidar hâlâ padişahım elinde miydi? Padişah adına devleti Sadrazam mı yönetecekti?<sup>55</sup>

Kamil Paşanın sadareti esnasında hükümet programı basında neşredildi. Meşrutiyetin herkesi hoşnut edecek mucizeli çözümler getireceği haberleri ve meşrutiyetin nimetlerinden hemen yararlanmak isteyenler çıktı. Köylüler, hürriyeti vergi ödememek, memurlar terfi ve maaş zammı olarak anlamışlardı.<sup>56</sup> Tenkîsat kanunu ile tam tersine yeni düzenlemeler getirildi. Tanin "tenkîsatı" zamansız bularak buna kesin olarak karşı koydu. Hükümet bu eleştiriler yüzünden tenkîsata ara vermek zorunda kaldı.<sup>57</sup>

İç ve dıştaki başarısızlıklar üzerine "Kör Ali" ve "Karagöz" olayları ve bunlara mümasil olaylar üzerine gazeteler, ulema kıyafetine girmiş hafiyelere dikkati çektiler. Bazı ulemada yapılanı doğru bulmadıklarını açıkladılar Bunun üzerine bazı tedbirler alındı. Tevkîfler yapıldı.<sup>58</sup> Hürriyetin ilânından bir hafta sonra Murat, Abdulhamid'in 500 (altın) lira vermesi ile<sup>59</sup> Mizan'ı çıkarmaya başladı. İlk sayısında büyük bir pişkinlikle İttihat ve Terakkîye hitaben açık bir mektup yayınladı. İttihat ve Terakkî sert tepki göstererek Murat'ı cemiyet üyesi olarak tanımadığını duyurdu.<sup>60</sup> İkinci bir tedbir de, İkdâm'ın önerdiği üzere, heyecan verici haberlerle belirli olmayan zamanlarda çıkarılan gazete ilavelerinin yasaklanmasıydı.<sup>61</sup>

Meşrutiyetin ilân edilmesi üzerine kadınlar da özgürlük istediklerini ortaya çıkardılar. Gösterilere kadınların katıldığı bazı gazetelerde yazı yazmağa, dernekler kurmaya, törenlere ve toplantılara katılmaya başladılar. Bazıları da bu hareketlere çirkin bir renk vermeye kalkıştılar. Meşrutiyetin tesettüre "örtünmeye son vereceği söylentileri başladı. İttihatçılar bunun aslının olmadığını ileri sürdü. Birçok ulema Bayezıt Camiinde toplanarak Kanun-u Esasî'nin şeriata uygun olduğunu onayladılar. Fakat, Ali Mevlevî adında biri, bir yazısında. Kur'ân'ın "asr-ı hazıra sayan bir lisan-ı müsait ve münasiple tefsirini"

---

<sup>54</sup> BAYUR; a. g. e. s. 70

<sup>55</sup> UÇAROL; a. g. e.. s. 30

<sup>56</sup> TUNAYA; a. g. e., s. 27

<sup>57</sup> TUNAYA; a. g. e s 27

<sup>58</sup> AKŞİN; a. g. c. s. 94

<sup>59</sup> BAYUR; a. g. e.. s. 71

<sup>60</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 94

<sup>61</sup> AKŞİN; a. g. e. s. 95



önerince gürültüler koptu. Üç hafta sonra Tanın yazının Nafiz Sururi adındaki bir gericiye ait olduğunu açıkladı. <sup>62</sup>

İttihat ve Terakkî buna karşı bir bildin yayınladı. Hükümette bir ilânla Şeriat ve İslâm adabına aykırı gazete yazıları hakkında kanun yoluna gidileceğini ihtar etti. Kâmil Paşada Mizancı Murat, Cemil Molla ve Nafiz Sururu'yi çağırdı kendilerine olduğunu açıkladılar. Bu olay meşrutiyet aleyhtarlarının kıpırdanmakta olan kadın hareketine karşı da tepki göstermelerine vesile teşkil etti. 11 Ekim 1908 günlü İkdam'a göre bir kaç zorba, bir subayın karısı ve kızı ile binmiş olduğu arabayı durdurup, "fahişelerle dolaşiyor" diye subayı tartaklayıp, kadınların üstlerini başlarını yırtarlar yüzlerini açarlar. Bu olay bir polis karakolunun önünde olmasına rağmen polis karışmaz. Yine İkdam'da camiye giden kadınların çarşaflarının yırtıldığı haberinin yanında V. Murat'ın kızı Fadime Sultanın Teavün-ü Nisvan-ı Osmaniye Cemiyetinin başına getirildiğini ve bir okulla hastahane yapılmasının kararlaştırıldığını bildiriyordu. Beşiktaş'ta Bedriye adlı bir dul kadınla Todori adındaki bahçıvanın evlenmek istemesinin, linç olayıyla son bulmasını gazeteler tam bir felaket olarak değerlendirdiler Zira Osmanlı zabıta ve askerî olaya seyirci kalmıştı. Bu meşrutiyet için bir lekeydi. Soruşturma açıldı. <sup>63</sup> Ve sarkıntılık olayının faili bulunamayınca da Tanin'inde sert eleştiriler çıktı.

Kandilli'deki Adile Sultan Sarayı İnas Sultaniye mektebine (kız lisesi) verildi. Kasım 1908'de Selanik'te haftalık bir kadın dergisi çıkmaya başladı. İstanbul'da dinsel bağnazlıkla, istibdatçıların el ele vermesi ve zabıta ile askerinin gevşekliği karşısında Rumeli'den asker getirilmesi <sup>64</sup>yeni rahatsızlıklara sebep oldu. Sonuç olarak meşrutiyetin gelmesi bazı yönlerden tedirginliğe yol açmıştı. Bunlardan biri, kadın hareketlerinin sonucuydu. İkincisi, hafiyeliğin kaldırılması ile binlerce kışının geçimini zorlaştırmıştır. Üçüncüsü, askerlerin ve alaylı subayların yeni getirilen disiplinden rahatsız olmaları sonucu İttihat ve Terakkînin karşısına meşrutiyetçi bir muhalefetin dikilmesini gerektirdi. Bu sırada işçi olayları baş gösterdi.

Diğer taraftar devletin başına iç ve dış gaileler de çıkmıştır. 1908 Ekim ayının ilk haftasında henüz hukuken Osmanlı egemenliğinde olan Bulgaristan bağımsızlığını ilân, Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i ilhak etmiştir. Girit'te Yunanistan'a bağlandığını açıklamıştır. Aslında zaten fiilen çoktan elden çıkmış bulunan bu yerler yönetiminin daha üçüncü ayı dolmayan Meşrutiyetin itibarını kırmıştır. <sup>65</sup> Avusturya'nın Bosna-Hersek'i topraklarına katması <sup>66</sup> Rusya'nın boğazlar statüsünde istediği değişikliği gerçekleştirme fırsatı olarak görülüyordu. <sup>67</sup>

---

<sup>62</sup> AKŞİN; a. g. e. s. 95

<sup>63</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 97

<sup>64</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 98

<sup>65</sup> TUNCAY; a. g. e.. s. 30

<sup>66</sup> UÇAROL; a. g. e. s. 34.

<sup>67</sup> Cemal TUKİN; Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi. (İstanbul 1947). s. 347

## **SEÇİM, MUHALEFET, PARTİLER VE BASIN**

İttihat ve Terakkînin Türkçü ve merkezîyetçi bir parti olmasına karşı muhalif partilerden Ahrar ise daha ziyade Osmanlı ve ademî merkezîyetçidir.<sup>68</sup> Sabahattin muhalefet 1907'deki Jön Türk Kongresinde İttihat ve Terakkîcilerle saf birliği yapan Adem-i Merkezîyetçiler hürriyetin ilânından sonra geçinemez oldular.<sup>69</sup> Paris'teki Ademî Merkezîyet Derneğinin genel katibi. Terakkî ve Osmanlı gazetelerinin yöneticisi Mahir Sait, Celalettin Arif, Nurettin Ferruh'la birlikte Ahrar Fırkasını kurdular. Ahrar'ın basın uzvu Osmanlı, Prens'in parasıyla kuruldu. (17. 3. 1909'da çıktı) İkdâm, Sabah, Yeni gazete. Volkan, Sada-yı Millet, Serbesti gazeteleri de Ahrar'ı desteklediler. İttihat ve Terakkîye karşı muhalefetin başlıca eleştirisi, İttihat ve Terakkînin tekelciliği ve gizliliğinin ikinci bir istibdada yol açabileceği kaygısıydı.<sup>70</sup>

Seçim işlerinde kendilerini mahir bilen Rumlar sayılarını fazla göstermek için çok gayret sarf ederler ve bu yolda birçok hileye başvururlar. Bunlar meydana çıkarıldıkça da Rum Patriği hükümete şikayette bulunur.<sup>71</sup>

Türklerin Programı diye bir şey yoktur. Seçimler dolayısıyla İttihat ve Terakkîde bir program hazırlar. Bu bir anlamda Türklerin programı demektir.<sup>72</sup> 6 Ekim 1908'de Şurâ-yı Ümmet gazetesinde yayımlanan siyasî programın Ahrar Fırkasının siyasî programından esinlenmiş olduğu görülmektedir.<sup>73</sup>

Mizan Gazetesi sahibi Murat Beyin ahalinin dinî duygularını ayaklandıran propağandası (okul programlarından din dersleri kalkıyor, Hristiyanlar askere alınınca kışlalarda ve askerî okullarda kilise ve şapel olacak mı<sup>74</sup> Tarzında yazılar vardı) yapıyordu.

## **FEDAKARAN-I MİLLET CEMİYETİ**

Sırf Müşir Fuat Paşanın adamı olduğundan dolayı onunla aynı zamanda sürülmüş ve Sinop zindanında beş yıl yatmış olan Avnullah ül-Kâzımî, "Tede-kâra-ı Millet" adıyla bir cemiyet kurmuştu. Hem padişaha, hemde İttihat ve Terakkîye karşı çok saldırıda bulunuyordu. İttihatçılar bu yeni kurulan cemiyetten hem ürküyor hem de çekemiyordu.<sup>75</sup>

---

<sup>68</sup> BAYUR; a. g. e.. s. 131

<sup>69</sup> AKŞİN; a. g. e., s. 101

<sup>70</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 101

<sup>71</sup> BAYUR; a. g. e.. s. 132

<sup>72</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 102-103

<sup>73</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 105

<sup>74</sup> BAYUR; a. g. e.. s. 21

<sup>75</sup> BAYUR; a. g. e.. s. 135

### **İTTİHADI MUHAMMEDİ FIRKASI veya FIRKA-İ MUHAMMEDİYE**

5 Nisan 1909'da yani 31 Mart (13 Nisan) irtica hareketinden sekiz gün önce resmen kurulmuştur. Kuranlar arasında en ünlüleri Derviş Vahdeti ile kendisine Bedi-üz Zaman dedirten Said-i Kürdî'dir. 10 Kasım 1908'den beri Volkan adında bir islamcı gazete çıkarmaktadır.<sup>76</sup> 11 Aralık 1908'de yayımlanmaya başlayan Volkan gazetesi Kâmil Paşayı tutmaktadır ve İngiliz taraftarıdır. Volkan gazetesine verilen paralar şu üç niteliğin sürdürülmesi içindir.

- 1 - Padişaha sataşmamak
- 2- İslâmiyetçilik
- 3- Masonluk aleyhtarlığı <sup>77</sup>

### **MUTEDİL HÜRRIYET DERVERAN FIRKASI**

Kasım 1909'da İttihat ve Terakkîye karşı muhalefet hareketine başlamıştır. Fırkada Arnavut ve bilhassa Arap mebusların çokluğu dikkati çekiyordu. <sup>78</sup>

### **OSMANLI ISLAHATI ESASİYE FIRKASI**

1909'da eski İttihat ve Terakkî mensubu Şerif Paşa tarafından kurulmuştur. Yurt içinde teşkilatlanma gayretlerinde iken bu fırka adına çalıştığı ileri sürülen Rıza Nur ve daha bir çok kişi tevkif edilmiştir. <sup>79</sup>

### **OSMANLI DEMOKRAT FIRKASI**

Bu Fırka 6 Şubat 1910'da kurulmuştur, Abdullah Cevdet ve İbrahim Temo'nun da mensubu bulunduğu bu fırka Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılmıştır. <sup>80</sup>

### **OSMANLI SOSYALİST FIRKASI**

Meşrutiyetin ilânı üzerine Serbest İzmir Gazetesini kapatarak İstanbul'a gelmiş olan Hüseyin Hilmi tarafından 15 Eylül 1910'da kurulan Osmanlı Sosyalist Fırkasının Paris'te bulunan şubesinin Refik

---

<sup>76</sup> BAYUR; a. g. e.. s. 136

<sup>77</sup> BİRİNCİ; a. g. e.. s. 38

<sup>78</sup> Rıza NUR; Hürriyet ve İtilaf Nasıl Doğdu. Nasıl Öldü?. (İstanbul- 1335). s. 9

<sup>79</sup> BİRİNCİ; a. g. e.. s. 39

<sup>80</sup> BİRİNCİ; a. g. e.. s. 40

Nevzat ise Beşeriyet Gazetesini çıkarıp, risaleler neşretmekle faaliyet göstermekteydiler. <sup>81</sup>

### **AHALİ FIRKASI**

21 Şubat 1910'da kurulan bu fırka Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılıncaya kadar meclis içinde şiddetli muhalefet yapmıştır. <sup>82</sup>

Bunlardan başka Terakkî Derverân Fırka, (Manastır'da) İttihâd-ı Anâsır, ve Siyasî Meşrutiyet Cemiyeti de bulunmaktadır. <sup>83</sup>

### **SEÇİM SORUNLARI**

İttihatçılar Türkleri örgülemeye çalışıyorlardı. Diğer taraftan Müslüman olmayan milletlerle önceden yapılacak bir pazarlık ile seçimlerin mücadelesiz geçmesini istiyorlardı. Ermeniler ve Rumlar'la anlaşma taslağı üzerinde anlaşıldı ise de Rumların itirazı üzerine, Türk-Rum ilişkilerine büyük önem veren İkdâm Gazetesi bile Rumları sert bir dille eleştirdi. <sup>84</sup>

Ermeniler de bazı meseleler çıkardılar. Sorunlardan biride ittihat ve Terakkînin her bölgede "gönlüne göre aday" bulamamasıydı. <sup>85</sup>

Hüseyin Cahit'in bir başka yazısı meseleye açıklık getiriyordu: Buna göre mebusların ancak vilayet ahalisinden seçilmeleri esasını kaldırmak (Ahrar Fırkası da bunu savunuyordu) ve yirmi yaşını aşan herkese, zenginlik derecesine bakılmaksızın oy hakkı verilmesiydi Yazar, bunlara ek olarak baro, basın ve üniversite mensuplarının seçme hakkının Belçika'da olduğu üzere okumuşlara fazla oy hakkı tanınmasını öneriyordu Ali Kemal'in de buna benzer düşünceleri vardı (Tanın, 11. 9. 1324), (İkdâm, 9. 8. 1908). <sup>86</sup>

Seçimler Kasım ve Aralık 1908'de hükümetin çıkardığı seçim yasasına uygun olarak yapıldı. Seçim sistemi doğrudan doğruya değildi, halk gerçek temsilcileri seçen ikinci seçmenleri seçiyordu. Kendi görüşlerine uygun adayların seçilmesi için Yunan Hükümeti ile Patrikliğin Makedonya'da seçime müdahaleleri dışında kampanyalar olaysız geçti. Yunan elçisi İmparatorlukta 6-5 milyon Rum bulunduğunu iddia ederek meclisin dörtte bir sandalyesinin kendilerine verilmesini ve Rumca'nın resmî dillerden biri olmasını istedi. Taşnaklar'da Ermeniler için benzer isteklerde bulundular Buna tepki olarak Müslümanlarda İslâmcı ve Türkçü görüşü benimsediler. <sup>87</sup>

---

<sup>81</sup> Fethi TEVETOĞLU; Türkiyede Sosyalist ve Kominist Faaliyetler (1910-1960). (Ankara-1967). s. 16.

<sup>82</sup> BİRİNCİ; a. g. e.. s. 40

<sup>83</sup> BİRİNCİ; a. g. e.. s. 41

<sup>84</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 106

<sup>85</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 108

<sup>86</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 108

<sup>87</sup> SHAW; a. g. e.. s. 335

Sonuç olarak seçimleri İttihat ve Terakkî Partisinin listeleri kazandı. Ama Türk mebusların dahi bir çoğu İttihat ve Terakkîli sayılamayacak kimseler seçilmişti. <sup>88</sup>

### **MEBUSAN MECLİSİNİN AÇILMASI VE BASIN**

Yeni meclis otuz iki yıllık bir aradan sonra 17 Aralık 1908 'de açıldı. Çoğunluğu İttihat ve Terakkî Cemiyetinin elinde olan mecliste Müslüman olanların temsiliyeti yanında (Türk 147, Arap 60, Arnavut 27, Rum 26, Ermeni 14, Yahudi 4, Slav 10 menşeli üyeler de yer almaktaydı. <sup>89</sup> İkdâm'da Ali Kemâl, Meclis-i Mebusanın açılışını Osmanlı tarihi içinde eşsiz bir adım olarak alkışlıyordu. Times'da Nazırların anık meclise karşı sorumlu olmaları gerektiğini yazıyordu. Görüldüğü gibi İkdâm ile The Times, İttihat ve Terakkîye karşı tavır almaktaydılar. <sup>90</sup> 1908 seçimi "Cemiyet-i Mukaddese" havası içerisinde kazanılmıştır. Bu birikim karşısında zayıf ve küçük "Ahrar Fırkası" bir şey yapamamıştır. <sup>91</sup>

### **İTTİHAT TERAKKİ-KAMİL PAŞA ÇATIŞMASI VE BASIN**

Said Paşadan sonra sadrazam olan Kâmil Paşa İttihatçıları "çoluk çocuk" görmek eğilimindeydi. Onları Abdulhamid'e karşı bir silah olarak yararlı buluyordu Oysa İttihatçılar iktidarı eline almamakla birlikte "denetleme iktidarını" ciddi olarak benimsemişti. Bulgaristan'ın bağımsızlık ilânı sırasındaki olaylar İttihatçılara, Kâmil Paşanın siyasî bir dehâsı olmadığını göstermişti. Kâmil Paşa ile İttihatçılar arasında başlayan olaylar İstanbul basınını iki karşı cepheye böldü. Kâmil Paşayı tutanlara göre, başlarında Servet-i Fünun, Yeni Gazete, İkdâm geliyordu. Kâmil Paşa İngiliz dostluğu siyasetinin baş savunucusu olduğuna göre ona karşı olmak Alman dostluğunu tercih etmek demektir. Buna karşı İttihatçılar, Kâmil Paşaya İngiliz siyaseti yüzünden muhalefet etmediklerini, Alman dostluğunu savunmanında İngiliz düşmanlığını gerektirmediğini ileri sürüyorlardı. Bu durum karşısında yine İngiliz taraftarı ve Kâmil Paşanın rakibi olan Sait Paşaya yanaştılar. Sait Paşa siyaset anılarını Tanin'de yayınlamaya başladı. The Times'ın 3 Aralık günlü bir haberinde İttihat ve Terakkînin Sadaret'e Hilmi Paşayı istediğini bildiriyordu. <sup>92</sup> İttihat ve Terakkî bu dik başlı vezirin azledilmesi için Rahmi Beyi Yıldız'a gönderdi. Fakat Padişah Kâmil Paşanın azledilip yerine Hilmi Paşanın getirilme teklifini kabul etmedi. Bu haber büyük tepkilerle karşılandı. İkdâm, Rahmi Beyi açık bir mektupla kınarken The Times, haberin yalanlanmadığına işaretle çoğunluğu İttihatçı olan mebuslara Kâmil Paşanın siyaset tecrübesini hatırlatıyor ve "Su geçerken at değiştirmenin" sakıncalarını göstermeye çalışıyordu. <sup>93</sup>

<sup>88</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 109

<sup>89</sup> EMECEN; a. g. e.. s. 119

<sup>90</sup> AKŞİN; a. g. e. s. 109

<sup>91</sup> TUNAYA; a. g. e.. s. 27

<sup>92</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 111

<sup>93</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 112

İttihat ve Terakkî Kâmil Paşayı, sarsmak için bulduğu silah Girit idi 6 Ocak'tan itibaren Tanın, Girit üzerinde durmaya başladı. 10 Şubat 1909'da Kâmil Paşa İttihat ve Terakkîye karşı kıyasıya bir mücadele açtı. İttihat ve Terakkînin İstanbul'daki askerî dayanağı olan Avcı Taburlarını geri göndermeye kalkıştı.<sup>94</sup> Bu çatışmalar sonunda Kâmil Paşa Kabinesi çekildi. Hilmi Paşa Kabinesi kuruldu. Kâmil Paşanın çekilmesi ile dış siyasetin değişmediği bildirildiği gibi İttihat ve Terakkî adına Mehmet Arslan Bey İngiliz Elçiliğine giderek İngiliz dostluğunun devam edeceğini açıkladı. Ayrıca Times ve Daily Telegraph gazetelerine bu yolda telgraflar gönderildi.<sup>95</sup>

### **31 MART' A DOĞRU**

İttihat ve Terakkî Fırkasının ülkede sözü geçen büyük bir güç olmasına rağmen 1908 yılı ve 1909'un ilk aylarında muhalefetin iki türüyle artan şekilde uğraşmak zorunda kaldı. Biri, seçimlerde başarısız olan ve gittikçe kızgınlık duyan Ahrar Fırkasının muhalefeti idi. İttihatçıların baskısına Ahrar Fırkası üyeleri gibi öfke duyan Kâmil Paşada bu topluluğa katılmış ve İttihatçılarla ilişkisi gittikçe gerginleşmişti. İttihat ve Terakkî Cemiyetinin karşısına çıkan ikinci muhalefet türü, öncelikle ülema ile tarikat şeyhlerinin alt tabakasından olan muhafazakâr dinci çevrelerden gelmekteydi.<sup>96</sup>

Hükümetin yabancı saldırısına karşı koymadaki başarısızlığı ve meclisin yasa çıkarmayı kolaylaştırmada ne denli etkisiz olduğunu gören Abdulhamid müdahaleden kaçınmadı. İslâmcılık taraftarları kesin olmamakla birlikte büyük bir olasılıkla padişahın desteğini alarak kışkırtıcılığa başladılar. Anayasanın laiklik maddelerine tepki gösteren tutucular sokaklarda peçesiz kadınların görünmesi ve Müslüman olmayanlara tanınan eşitlik nedeniyle anayasaya karşı açıkça kampanyaya başlayıp imparatorluluğun çöküşünün temel İslâm ilkelerinden ayrılma yüzünden olduğunu ve modern çağın gereklerini ancak İslâmlığın karşılayabileceğini ileri sürdüler.<sup>97</sup>

12 Mart 1909 günü İkdâm'da Sinop Mebusu Ahrarcı Rıza Nur'un "Görüyorum ki, iş fenaya gidiyor" yazısı çıktı. Bu yazı Volkan dahil bütün muhalif gazetelerde yayınlandı. The Times dahi neşretti.<sup>98</sup>

14 Şubat 1909'da Dahiliye Nezareti uhdesinde kalmak üzere "Mesned-i Sadarete Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa Tayin Buyruldu" Kâmil Paşanın infisalından sonra gazeteler ve bilhassa Serbesti gazetesinin zat-ı şahane hakkında kullanmakta olduğu lisan "değil bir padişah, bir şahs-ı âdi hakkında bile istimal edilemeyecek derecede perde bîrunane ve doğrusu evrâk-ı havadisın ekserisinin lisanı makam-ı hilafet ve saltanatın kutsiyet ve ulviyeti nokta-i nazarından hakikaten

<sup>94</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 115

<sup>95</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 118

<sup>96</sup> ZURCHER; a. g. e.. s. 143

<sup>97</sup> SHAW; a. g. c. s. 336

<sup>98</sup> AKŞİN; a. g. e. s. 122

bî-edebane olup, bu hal sahib-i nahvet ve vekâr olan zat-ı hümayunlarını pek ziyade, rencide etmekte olduğu cihetle buna artık bir çare bulunması için hemen her gün Sadrazam Hilmi Paşaya" emir verilmektedir" <sup>99</sup>

1909 yılının Şubat, Mart ve Nisan ayları çok gergin bir hava içinde geçer. İttihat ve Terakkî ile bir çok çeşitten olan muhalifler arasında amansız bir gazete ve propaganda savaşı vardır. Osmanlı Rumları hem Girit meselesi hem de patrikhane ve seçim meseleleri gibi iç durumda sağlamak istedikleri mevki ile ilgili meseleler dolayısıyla, hükümete karşı çetin tavır almışlardır.

Debre'de Şeriat isteyen Arnavutlarla ve İpek'te ayaklanan İsa Bulatin adında bir Arnavut derebeğinin adamlarıyla hükümet kuvvetlerinin arasında çarpışmalar olur: Yanya'da terhislerini isteyen askerlerin bazıları ayaklanır. Yemen'de Necid'de ve bilhassa demiryolu boyunca Hicaz'da da bir sürü ayaklanma ve çarpışmalar vardır. İstanbul'daki asker arasında da alttan alta hükümetin ve subayların kâfir oldukları, Şeriatı kaldıracakları ve kendilerini kâfir yapacakları şayiaları dolanıyordu. <sup>100</sup>

İstanbul'un durumu artık dayanılamayacak gibiydi. Önemli olaylar çıkması bekleniyordu. Bu gergin durum esnasında 6/7 Nisan 1909 gecesi İttihat ve Terakkîye en çok çatan gazetelerden Serbesti gazetesinin Başyazarı Hasan Fehmi Bey Galata köprüsü üzerinde öldürülür. Soruşturma sonunda katillerin asker olduğu anlaşıldı. Halk bu cinayeti İttihat ve Terakkînin düzenlediğine inanıyordu. <sup>101</sup>

Muhalefet gazeteleri de olayı üzüntüden çok, büyük bir öfke ile karşıladılar. 8 Nisan 1909 günlü Serbesti "Vatan bu hainlerin pençe-i istibdadından kurtulmalıdır. İstibdat bir merkezden kalktı, merkez-i müteaddiyeye geçti.... Ey tercüman-ı efîde-ı millet olan matbuat, çalışınız; Vatanı pençe-i istibdadın kuvve-i muharibesinden kurtarınız. " diye sanki İttihat ve Terakkîye savaş ilân ediyordu. Cenaze töreni ise büyük bir gövde gösterisi olarak düzenlendi. İkdam, 30-40 bin kişilik bir kalabalıktan bahsediyordu. <sup>102</sup>

Fakat bunların yanında İttihat ve Terakkîyi en çok kızdıran nokta, Rumların Osmanlı Ordusuna yakışsız bir biçimde saldırdığı bir sırada bir kısım muhalefetin İttihat ve Terakkîyi yıpratmak için Rumlarla cephe birliği halinde görünmeleri idi. Serbesti, Rumların Türkler tarafından katliama uğradığı yolunda bazı uydurma haberleri basmış, bunların uydurma oldukları anlaşılınca da işi pişkinliğe vurmuştu. Diğer bir muhalefet gazetesi olan Volkan'ın orduyu muhalefet saflarına çekmek için gösterdiği çabalar İttihatçılara büyük bir huzursuzluk ve

---

<sup>99</sup> Faik Reşit UNAT: II. Meşrutiyetin İlanı ve Otuz Bir Mart Hâdisesi- II: Abdulhamid'in Son Mabeyn Baş-kâtibi Ali Cevad Bey'in Fezlekesi. (Ankara-1960). s. 38

<sup>100</sup> BAYUR: a. g. e.. s. 182

<sup>101</sup> Enver Behnan ŞAPOLYA: İttihat-ı Terakkî ve Meşrutiyet Tarihi. (İstanbul-1974) s. 115

<sup>102</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 123

öfke veriyordu. Yeni Gazete ise iki aylık bir mütareke öne sürüyordu. 13 Nisan günü Mizan gazetesini "Ulemanın Sükutu" adını taşıyan bir haber kaplamıştı.<sup>103</sup>

### **31 MART (13 NİSAN) AYAKLANMASI**

12-13 Nisan gecesini birçok asker, subaylarını kışlalarında habseder ve çavuşlar veya çavuş kılıklı elebaşılar başta olmak üzere Ayasofya-Sultanahmet alanında toplanırlar.<sup>104</sup> Ayaklanmanın parolası "Şeriat isteriz." İdiyse de gerçekte ayaklanmanın baskın niteliği, muhalefetin İttihat ve Terakkiye karşı kalkıştığı fakat kötü düzenlendiği içinde ne olduğu pek belirlenememiş, başarıya ulaşamamış bir askerî hükümet darbesidir. İsyân bayrağının Şeriat oluşu, bir dinî sömürme olayından ibarettir. Olay o zamanki iktidar mücadelesi içinde hayati bir önemde taşımaktadır.<sup>105</sup>

Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa saraya gidip hükümetin istifasını sunar 14 Nisan sabahı Tefvik Paşa Sadrazam olur.<sup>106</sup> İstanbul'daki İttihat ve Terakî üyeleri kaçarlar, gazete idaresi ve merkezleri yağma edilir. Karşı ihtilâlin planlamasında yer almış olsa da, olmasa da Abdulhamid bu durumdan yararlanarak eski gücüne kavuşur. Harbiye ve donanma komutanlıklarına kendi adamlarını atayarak silahlı kuvvetler üzerindeki denetimi yeniden ele geçirir. Padişah yönetimi tekrar elde etmiş ve İttihat ve Terakî İstanbul'da çökmüştür.

### **ANADOLU OLAYLARI**

İstanbul'daki bu kargaşalıklar sırasında Adana havalisinde de Ermenilerle çarpışmalar olur, epeyce kan dökülür ve oraya asker göndermek lâzım gelir. Keza bazı yabancı savaş gemileri de olay dolayısıyla Adana kıyılarına gelir. Erzurum'da da Şeriat isteriz diye ufak çapta askeri ayaklanmalar olur. Ayaklanmanın ilk günlerinden beri Karadeniz boğazı açıklarında Rus savaş gemileri görülür. Basra limanında İngiliz, Mersin'de İtalyan, İskenderun'da da Fransız savaş gemileri görünür.<sup>107</sup>

### **HAREKET ORDUSU**

Mustafa Kemal bu sıra Selânik Redif Fırkasının (Tümen) Kurmay Başkanıdır. 14 Nisan sabahı komutanı Hüseyin Hüsnü Paşanın emri ile harekete geçer. Tek çarenin İstanbul'a kuvvet sevk etmek olduğuna karar verilir.<sup>108</sup>

15 Nisan 1909 tarihinde<sup>109</sup> Selânik Redif Fırkası Kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşanın komutasında Selânik'ten hareket eden ilk Hareket Ordusu kurmay heyetinde görev almış olmasına rağmen,

<sup>103</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 125

<sup>104</sup> BAYUR; a. g. e.. s. 184

<sup>105</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 125

<sup>106</sup> BAYUR; a. g. c. s. 189

<sup>107</sup> BAYUR; a. g. e.. s. 196

<sup>108</sup> BAYUR; a. g. e.. s. 197

<sup>109</sup> UNAT; a. g. e.. s. 48



bilâhare Selanik'te, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin merkezinde cereyan eden şiddetli münakaşalar neticesinde bu ordunun başına Mahmut Şevket Paşa geçirilmiş ve kurmay başkanlığına da Berlin Ateşemiliterliğinden dönen Enver Bey tayin edilmiştir.<sup>110</sup> Mustafa Kemal'de geri planda hizmet gören bir kurmay mevkiine düşürülmüştür.<sup>111</sup>

İstanbul'da patlak veren irtica hareketini bastırmak için Selânîk'te Ordu birliklerinin hazırlanmasını padişah bir blöf sanmıştır.<sup>112</sup>

Trenle sevk edilen ordu 21 Nisan'da İstanbul'a varır. 27 Nisan'da Meclisî Millî Abdulhamîd'i tahttan indirmeye karar verir.<sup>113</sup> <sup>113</sup>Abdulhamîd'in yerine gelen Mehmet Reşad'ın zayıf bir kişiliği olduğundan dolayı İttihat ve Terakkînin iktidar olma yolunda dikilen en önemli engellerden biri kalkmış olur.<sup>114</sup>

### **İTTİHAT VE TERAKKÎ'NİN DENETLEME İKTİDARI**

Mehmet Reşad'ın padişahlığının ilk üç yılı İttihat ve Terakkî için dolaylı bir "iktidar" olmuştur; fakat bu dönem, içindeki çeşitli dalgalanmalara karşın 1912'nin ikinci yarısında (Gazî Ahmet Muhtar Paşa ve Kâmil Paşa hükümetleriyle) iktidar İttihat ve Terakkînin elinden çıktıktan sonra, 1913 ortalarından itibaren başlayacak doğrudan dikdatörlüğün bir provasıdır. (Enver'in gelecek yıllarda Başkumandan vekili sıfatıyla askerî dikdatörlüğünü kurması modeli) Sıkı yönetim ilân edilerek, Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşanın (İstanbul ve Rumeli'yi kapsayan) 1-2-3. Ordular Umumî Müfettişi ünvanıyla ülkeyi yönetmesiydi. Mahmut Şevket Paşa İttihat ve Terakkîye yakın olmakla beraber İttihatçı değildir. Mahmut Şevket Paşa ve kabinesi daha sonra Divan-ı Ali'ye verilecektir.<sup>115</sup>

31 Mart'tan sonra İttihat ve Terakkîden başka siyasal partiler, ancak büyük baskılar altında ve yalnızca Meclisin içinde örgütlenebilmişlerdir.<sup>116</sup>

1909'da sindirilmiş olan muhalefet, sonraki yıllarda yavaş yavaş yeniden ortaya çıktı. 1909-1911 yıllarında yeni bazı partiler kuruldu; bazısının kurucusu İttihat ve Terakkînin eski hasımlarıydı, ama diğerlerinin kurucuları ise ya daha liberal yada daha muhafazakâr bir çizgiden yana olan muhalif İttihatçılardı.<sup>117</sup>

### **HÜRRİYET VE İTİLAF FIRKASI**

---

<sup>110</sup> BAYUR; a. g. e. s. 210

<sup>111</sup> Şevket Süreyya AYDEMİR; Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919). (İstanbul-1965). C 1. s. 171

<sup>112</sup> İsmail Hamî DANİŞMEND; Sadr-ı azam Tevfik Paşa'nın Dünyasındaki Resmî ve Hususî Vesikalara Göre 3 1 Mart Vakası. (İstanbul-1962). s. 32

<sup>113</sup> BAYUR; a. g. e. s. 210

<sup>114</sup> AKŞİN; a. g. e. s. 130

<sup>115</sup> Nemeddin Sahir SILAN; "Düşen İktidarlardan Hesap Sorma Çabası İkinci Meşrutiyette Divan-ı Ali Hareketleri". Tarih Konuşuyor. Cilt. 5. S. 29. (İstanbul-Haziran 1966). s. 2403-2407

<sup>116</sup> TUNCA; a. g. e. s. 33.

<sup>117</sup> ZÜRCHER; a. g. e. s. 151

Meclis içinde ve dışında bulunan İttihat ve Terakkî aleyhtarlarını bir çatı altında toplamak düşüncesi ile kurulmuştur. Hürriyet ve İtilaf Fırkasına katılan ilk siyasî kuruluş Osmanlı Demokrat Fırkası olmuştur. Bunu takiben Ahali Fırkası ve Mutedil Hürriyet Perveran Fırkası'nda katılmışlardır. <sup>118</sup>

21 Kasım 1911'de kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihat ve Terakkî Fırkasına ve hükümetlerine karşı, o zamana kadar görülmemiş bir kuvvetle mücadele yürütmüş ve 11 Ocak 1913'de faaliyetine son verdiği yâni kendini fesh ettiği zaman geride dikkate değer bir gazete topluluğu bırakmıştı. <sup>119</sup>

### **SONUN BAŞLANGICI**

İttihat ve Terakkî Cemiyetinin iktidarı sırasında meydana gelen değişikliklerin en önemlisi, Babıâli'nin yabancı devletlere bırakmak zorunda kaldığı topraklar ve bunu takip eden gelişmelerin büyük etkisinin oluşudur. Bu zincirleme toprak kaybı Babıâli'nin itibarını zedeleyen ve Jön Türklerin kaderini çizen olaylara sebep olmuştur. 1911'de İtalyan ve bir yıl sonra Balkan devletleriyle yapılan savaşlardır. İtalyanlar Libya'yı, Balkan devletleri ise Türkiye'nin Edirne ile İstanbul arasında uzanan kara parçası dışında kalan Avrupa'daki topraklarının hepsini işgal etmişlerdi. Yani; Türkler 3. 000. 000 kilometre karelik bir alanın 1. 100. 000 kilometre karesinin ve 24 milyonluk nüfusun 5 milyonunu kaybetmişlerdir. Bu kayıplar İmparatorluğun uzun yıllardan beri kalbi olan Rumeli'dedir. Rumeli topraklarının kaybı Jön Türk ideolojisinin Anadolu'ya kaymasına sebep olmuştur.

Giderek devletin sırtına maddi bir yük olan Libya'nın kaybı pek önemli değildir. Ancak ideolojik sebeplerle Babıâli, imparatorluğun bütünlüğünü, korumak bakımından Afrika'daki topluluklarını elde tutmayı gerekli görmektedir. Libya'nın kaybı Arapların Türklere karşı ayaklanmalarına sebep olurken Osmanlı İmparatorluğunun yıkılma ihtimalini daha da kuvvetlendirmiştir. Balkanların kaybı Osmanlılık politikasının yerine İslâmcılık ve milliyetçilik unsurunu getirmiştir. Artık, Arnavutların, Rumların ve Slavların gönlünü almak gerekliliği kendiliğinden ortadan kalkmış, iş Ermenilerle Arapları yatıştırılmaya kalmıştır. <sup>120</sup>

Balkanlardaki yeni ulus devletler pek az şeyde anlaşıyorlardı, ama üzerinde zanlaştıkları tek şey Osmanlıları Avrupa'dan atma arzusuuydu. Onları ganimetin paylaşımına ilişkin anlaşmazlık ve Osmanlı Ordusundan duyulan korku durduruyordu. <sup>121</sup>

Enver ve Talat yönetimindeki kilit kadro hükümeti tamamıyla iç sebeplerden ötürü devirmeye muhtemelen daha 1912 yılı sonlarında

<sup>118</sup> BİRİNCİ; a. g. e. s. 52

<sup>119</sup> BİRİNCİ; a. g. e. s. 53

<sup>120</sup> Ahmad FERÖZ; İttihat ve Terakke 1908-1914 Jön Türkler. Çeviren. Nuran ÜLKEN (İstanbul- 1971). s. 226

<sup>121</sup> ZÜRCHER; a. g. e. s. 157

karar vermişti. Kâmil Paşa sadrazam olarak yönetime geçince hükümetin İttihatçılar üzerindeki baskısı arttı. Londra Konferansı Cemiyete parti çıkarları değil yurt sevgisi adına eyleme geçme fırsatı vermişti. Düvel-ı Muazzamanın Babiâli'ye bildirdiği öneriler içinde Edirne'nin Bulgarlara teslimi de bulunuyordu. O Edirne ki:

Edirne Müdafî Mehmet Şükrü Paşanın

-Seni, hemen yarın Edirne'nin ortasında idam ettirmemi istemiyorsan, bu günden tezi yok çek git buradan Talât Bey oğlum. Sen ki sabık Dahiliye Nazırısın, sen ki, bana Edirne'ye vatanseverlik göstermek için er rütbesi ile gelmişsin.. Ve sen ki, bana yardımcı olmak yerine orduyu ifsâd ediyor, askere dövüşmemesini telkine çalışıyorsun... Çek git buradan, İttihat ve Terakkîyi yeniden iktidara getirmek için başka yerlerde çalış. Unutuyorsun ki ben politikacı değil, askerim. Ama sen ve arkadaşların elimizde kalan şu son serhat şehrini de politika uğruna kaybettirmek istiyorsanız o halde kazanmak istediğiniz ne dır? Selimiye ki Rumeli'de cetlerimiz mührüdür. Sen bu mabedi dinamitleyip berhava etmemi söylüyorsun. Gözünü vatan ve ordu sevgisi değil, politika bürümüş, iktidar için orduya bile acıımıyorsunuz. Sana Edirne Kumandanı Şükrü Paşa olarak emrediyorum. Hemen şimdi Edirne'yi terk edecek ve İstanbul'a gideceksin. Yoksa istemeye istemeye seni, yanı İttihat Terakkînin Dahiliye Nazırını asacak veya kurşuna dizdireceğim." <sup>122</sup>

Düvel-ı muazzamanın isteklerine boyun eğilip Edirne'nin teslim edileceği anlaşılınca, İttihatçı subaylar Babı Ali'yi basarak Harbiye Nazırını vurdu. Kabine üyelerini esir alıp Kâmil Paşayı istifaya zorladı. Mahmut Şevket Paşa Sadrazam ve Harbiye Nazırı oldu.

26 Mart'ta Edirne düştü. 10 Haziran'da imzalanan Londra Antlaşması Ege'de Enez'den Karadeniz'de Midye'ye kadar uzanan bir hattın kuzeyinde ve batısında Edirne dahil bütün toprakların kaybı anlamına geliyordu.

29 Eylül 1913 imzalanan İstanbul barış anlaşması ile Edirne geri alındı. 1913'teki hükümet darbesinden sonra İttihat ve Terakkî iç siyasal duruma tamamen hakim oldu. Ortaya çıkan yeni yönetim biçimine ekseriya Enver. Cemal ve Talât "Triumvira" (Üçlü yönetim) denilmiştir. Enver orduya hakimdi ve Talât'ın cemiyet içerisinde büyük nüfuzu vardı. Cemal İstanbul muhafızıydı. <sup>123</sup>

1914 yılına gelindiğinde Osmanlı devleti, İttifak ve İtilâf guruplaşmalarından birine katılmazsa yalnız kalıp kendisini koruyamayacağını hesaplamaktaydı. Aslında, II. Abdulhamid Almancı bir dış politika izlediği için ona karşı İngiltere ve Fransa'ya doğal bir

---

<sup>122</sup> İlhan BARDAKÇI; Bir İmparatorluğun Yağması-Balkan Bozgunu ve 1. Dünya Harbi. (Ankara-) s. 7-8

<sup>123</sup> ZÜRCHER; a. g. e., s. 161

eğilim duyan İttihat ve Terakkî, İtilaf devletlerinden yüz bulamayınca, ister istemez yine Almanya'ya yanaşmıştır. <sup>124</sup>

"Cemiyet-Fırka yapılarını iç içe yaşatmalarının bunalımları ortamında, İttihat ve Terakkî on yıla yakın iktidarını 1. Dünya savaşı yenilgisiyle noktalamıştır. Bu son aynı zamanda altı yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nunda sonu ve alın yazısı olmuştur. " <sup>125</sup>

İttihat ve Terakkî son kongresini 14 Kasım 1918'de yapmıştır. Bu kongrede kendini feshettiğini ilân eden İttihat ve Terakkî tarihe karıştığını ve yeni bir fırkaya, [Teceddüt (Yenilik) Fırkası] dönüştüğü kararını da almıştır. Mütarekeden önce savaşın kaderi belli olunca ve son kongrede alman karar gereğince Talat Paşa başkanlığındaki İttihat ve Terakkî hükümeti istifa etmiştir. <sup>126</sup>

### **İTTİHAH VE TERAKKİ VE BASIN**

Meşrutiyet'in ilânından sonra bir süre tüm basın organları Cemiyet'e methiyeler düzmüşler, onu göklere çıkarmışlardır. Eski dönemin önde gelen yayın organları "İkdam" ve "Sabah" ile İslâmcı cephenin görüşlerini dile getiren "Sırat-el MÜstakim" de bunlar arasındadır. <sup>127</sup> "İslâmcıların başlıca basın uzvu, Abdulhamid döneminde Sırat-el Mustakim dergisi iken Meşrutiyet'te Sebilürreşad adını almıştır. " <sup>128</sup>

Meşrutiyet basınının önemli görevlerinin başında meşrutiyeti tanıtmak ve öğretmek, sonrada onun lehinde propaganda yapmak geliyordu.

Gazetelere göre meşrutiyetin yararları şunlardı:

- 1) Çeşitli özgürlükler tanınacaktı.
- 2) Bu sayede yolsuzluklar son bulacaktı.
- 3) Ticaret, tarım ve sanayide büyük bir kalkınma başlayacaktı.
- 4) Meşrutiyet düzeni sayesinde Osmanlı devleti dünyada sevilen ve sayılan bir ülke olacaktı.

Gazeteler için bir iftihar vesilesi de devrimin kansız oluşuydu. Ayrıca. "İkdam" Meşrutiyetin İslâmiyet'e ne derece uygun olduğunu ve bu hükümet usulünün Hulefa-yı Raşid'in devrinde de yürürlükte olduğunu belirtmekten geri kalmıyordu. Böylece Meşrutiyetin Şeriatla bağdaşmadığı yolunda ilen sürülebilecek iddialar peşin olarak bertaraf edilmek isteniyordu. <sup>129</sup> Ancak bir süre sonra siyasal alanda olduğu gibi basın alanında da guruplaşma başlamıştır.

<sup>124</sup> Fahri BELEN; Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi. IV. cild 1917 Yılı Hareketleri (Ankara-1966) s. 135

<sup>125</sup> TUNAYA; a. g. e.. s. 33

<sup>126</sup> Tefvik BIYIKOĞLU; Türk İstiklâl Harbi 1. Mondoros Mütarekesi ve Tatbikatı. (Ankara-1962). s. 41

<sup>127</sup> TUNAYA; a. g. e.. s. 37

<sup>128</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 88

<sup>129</sup> BİRİNCİ; a. g. e. s. 73

Doğrudan cemiyete ait ve bağlı gazeteler olarak, Selanik'te çıkan "İttihat ve Terakkî", "Hürriyet", "Rumeli" ve İstanbul'da yayınlanan "Tanin" ile "Şûra-yı Ümmet" belirtilebilir.

"Tasvir-i Efkâr", "Tercüman-ı Hakikat" gazeteleri bağımsız fakat Fırka'nın destekçisi durumundadırlar. "İstiklâl", "Hak", "Hâdisat", "Vakit" gibi gazeteler ise Fırka'ya eğilimlidirler. Mizah gazeteleri içinde "Kalem", "Karagöz" ve "Haftalık Şûra-yı Ümmet" ve Türkçülere ait yayın organlarından "Türk Yurdu", "Yeni Mecmua", "İslâm Mecmuası" Fırka'yı desteklemektedirler. Muhalefet bunların yanı sıra "Sabah"ı da cemiyet taraftan gazeteler arasında görmektedir ve Zat-ı Şâhâne'ye Tanin ile birlikte yalnız bu gazetenin okutulmasından şikayet etmektedir. Ayrıca, Fırkanın mücadelesini destekleyen "Bomba", "Süngü", "Silah" gibi gazetelerde bulunmaktadır.

Muhalefette bulunan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın neşriyatı. "Tanzimat", "Tesisat", "Şehrak", "Hemrak", "Darbe", "Alemdar", "Yeni İkdâm", "İkdâm", "Sabah" ve "Yeni Gazete" Fırkayı desteklemekteydiler. Beyanül-hak mecmuası da bu arada zikredilmelidir. Fırka'nın İzmir'de "Müsâvat", Kastamonu'da "Zafer", Şam'da "El-Kays", Trabzon'da "Tarık" gazeteleri çıkmaktaydı. <sup>130</sup>

Muhalefetin gelişmesinde büyük rolü olan önemli bir olay, Sada-yı Millet gazetesinin Başyazarı Ahmet Samim'in tıpkı Hasan Fehmi gibi, bir gece sokakta öldürülmesiydi. (9/10 Haziran 1910 gecesi) Sada-yı Millet, yüseyin Cahit'e göre İstanbul Mebusu ve Rum olan Kozmidî'nin. patrikhane parasıyla çıkardığı bir gazeteydi. -Rıza Nur'a göre, gazeteyi Karamanlı Rumlar çıkarıyordu. Ahmad, gazete sahibinin Yorgaki Molla Hrinos olduğunu söylemektedir.

22 Aralık 1909'da Tanin sıkıyönetim tarafından kapatıldı. Rum gazeteleri ile Tanin arasında bir çalışma başlamıştı. Servet-i Fünun ve Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye dergileri çevresinde toplanan pozitivistler, İttihat ve Terakkî hareketinin temel dünya görüşü olmuştu. Eylül 1910'da Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kurulmasına onun reisi olan Hüseyin Hilmi'nin aynı yılın 26 Şubat'ında İştirak dergisini yayımlamaya başlamıştır. <sup>131</sup>

## SONUÇ

Düvel-i muazzamanın baskıları sonucu elde kalan son Avrupa topraklarının da "ıslahat yapılmadığı" bahanesiyle kaybedileceğini anlayan Jön Türklerin kurduğu İttihat ve Terakkî Cemiyeti faaliyetlerine basın yoluyla başlamıştır. "Reval Buluşması" akabinde silahlı mücadeleye dönüşen çatışmalar sonunda, 2. Meşrutiyet ilan edilmiştir

İttihat ve Terakkî Cemiyeti bütün iktidarı boyunca muhalif basınla mücadele etti dersek yerinde olur.

<sup>130</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 180

<sup>131</sup> AKŞİN; a. g. e.. s. 247

2. Meşrutiyetin ilanı, devlet ve siyaset hayatımızda yeni gelişmelere sebep olmuştur. Çalkantısız ve hareketsiz sosyal ve siyasî yapımızda çözümlere yolaçmıştır.

Sorumluluk yüklenmeden iktidarda söz sahibi olmak gibi bir politika izlemeleri cemiyetin siyasî bir lider çıkaramayışına sebep olmuştur. Resneli Niyazı Beyin siyasî hayatta bir rolü olmamış, Enver Bey ise askerî görevleri tercih etmiştir.

1908 darbesi saray çevresinin siyasete hakimiyetinin ve saray politikasının sonu olmuştur.

Cemiyet gayrı resmî bir şekilde hükümet işlerine müdahale etmiş, bürokratik teamülleri çığnemiş ve ordunun siyasete müdahale etmesini adet ve taamül haline getirmiştir.

İttihatçılar, siyasî hayatta şiddete başvurmuşlardır. Abdulhamid zamanında ölüm cezası kural değil istisnaydı. İttihatçılar ise kural haline getirmişlerdir. Cemiyet imparatorluk içinde büyük bir kitleyi peşinden sürüklemeyi başarmıştır. Böylelikle Türk siyasî hayatına halkçılık niteliğini kazandırmıştır. Cemiyet halkçılık akımını Osmanlılık ve İslâmlık kavramı yerine getirmeye çalışmış ve millet kelimesi Türk anlamına gelmese de kullanılmaya başlanmıştır.

Avrupa devletleriyle eşit sayılma çabalarını hiç olmazsa Almanya'ya kabul ettirmişlerdir.

İttihatçıların inat ve ısrarla savundukları çağdaştırma politikasından bekledikleri, devletin halı hazır durumunu korumak değil, Devleti yeniden canlandırmak ve dünya devletleri arasında söz sahibi yapmaktır. Bu gaye için hazırladıkları ıslahat programında her ikiside aynı devletin vatandaşı olan bir Müslümanla bir Hristiyanın aynı kanunlarla yönetilmesini istemeleri ülkenin hem Hristiyanları hem de Müslümanları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Aynı zamanda yabancı devletlerin çıkarlarıyla da çatışmıştır. Bu politika imparatorluğun felaketine yol açtı, devletin dağılmasını hızlandırdı ve kayıpları azamiye çıkardıysada siyasî hayatımızın bir laboratuvarı oldu Gelecekteki Türk devletin temelini teşkil etti

## **FAYDALANILAN KAYNAKLAR**

### **KİTAPLAR**

AKŞİN, Sına; Jön Türklerde İttihat ve Terakkî, (İstanbul-1987)

APAK, Rahmi, Yetmişlik bir Subayın Hatıraları. (Ankara 1957),

AYDEMİR, Şevket Süreyya; Tek Adam Mustafa Kemal (1881-1919). (İstanbul-1965), C. 1,

BARDAKÇI, İlhan; Bir İmparatorluğun Yağması-Balkan Bozgunu ve 1. Dünya Harbi. (Ankara- )

BAYUR, Yusuf Hikmet; Türk İnkılâbı Tarihi. C. 1, Kısım II, (Ankara 1991),

BELEN, Fahri; Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi. IV. cild 1917 Yılı Hareketlen (Ankara-1966)

BIYIKOĞLU, Tevfik; Türk İstiklâl Harbi 1. Mondoros Mütarekesi ve Tatbikatı. (Ankara-1962),

BİRİNCİ, Ali; Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar, İstanbul 1990)

DANIŞMEND, İsmail Hami, Sadr-ı a'zam Tevfik Paşanın Dünyasındaki Resmî ve Hususî Vesikalara Göre 31 Mart Vakası, (İstanbul-1962),

FEROZ Ahmad, İttihat ve Terakke 1908-1914 Jön Türkler. Çeviren, Nuran ÜLKEN (İstanbul-1971),

EMECEN, Ferudun, Kemal BEYDİLİ, Mehmet İPŞİRLİ, Mehmet Akif AYDIN, İlber ORTAYLI, Abdulkadir ÖZCAN, Bahaeddın YEDİYILDIZ, Mübahat

KÜTÜKOĞLU; Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi (İstanbul, 1996)

HANİOĞLU, Mim Şükrü; Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyet) ve Jön Türkler 1889-1902. (İstanbul-?)

IORGA, N; Osmanlı Tarihi. C. V, 1774-1712 Çeviren B. Sıtkı BÜYÜKBAYKAL, (Ankara-1948)

İHSAN. A.; Matbuat Hatıralarım, (İstanbul 1931). C. 2.

KURAN, Ahmed Bedevi; İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler. (İstanbul, 1945),

MÜFTÜOĞLU, Mustafa, İttihat ve Terakkînin İç Yüzü Bir Fedainin Romanı (İstanbul 1989).

NUR, Rıza; Hürriyet ve İtilaf Nasıl Doğdu. Nasıl Öldü<sup>9</sup>. (İstanbul-1335),

SHAW, Stanford J. -Ezel Kural SHAW; Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (İstanbul 1983) C. 2,

ŞAPOLYA, Enver Behnan; İttihad-ı Terakkî ve Meşrutiyet Tarihi. (İstanbul-1974)

TEVETOĞLU, Fethi; Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960). (Ankara- 1967),

TUKİN, Cemal; Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, (İstanbul, 1947),

TUNAYA, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasal Partiler. C. 1. İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918) (İstanbul-1984),

TUNCAY, Mete, Cemil KOÇAK, Hikmet ÖZDEMİR, Korkut BORATAV, Selahattin HİLAV, Murat KATOĞLU, Ayla ÖDEKAN; Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980. (İstanbul-1995)

UÇAROL. Rifat; Siyasî Tarih. (İstanbul-1985).

UNAT, Faik Reşit; II. Meşrutiyetin İlanı ve Otuz Bir Mart Hâdisesi- II: Abdulhamid'in Son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevad Beyin Fezlekesi, (Ankara-1960),

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; "1908 Yılında 2. Meşrutiyetin Ne Suretle İlân Edildiğine Dair Vesikâlar" Belleten. C. XX, S. 77-80, (Ankara-1956),

ZÜRCHER, Erik Jan; Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, (İstanbul-1996),

### **DERGİLER:**

AKTEPE, Minür; "Atatürk'ün Sofya Ateşeliğine Kadar İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile Olan Münasebetleri ve Bu Hususla Alâkalı Bir Belge", Belleten. C. XXXVIII, S. 149-152, (Ankara-)

SILAN, Necmeddin Sahir; "Düşen İktidarlardan Hesap Sorma Çabası İkinci Meşrutiyette Divan-ı Âli Hareketleri", Tarih Konuşuyor. Cilt. 5, S. 29, (İstanbul- 1966)